

65

0

712235

712235

TRACTATUS DE CHRIA.

CAPUT PRIMUM.

Eccelegio DE Lathebra
Chria ejusq; Partibus in Comuni.

Qua DEFINITIO. *coniz*

Chria est commemoratio brevis alicujus personæ dictum, vel factum; vel utrumque simul referens. Dicta est Chria quasi utilis, etymologia deducta à græco verbo *Krome*. Utor: undè Chria idem est ac usus familiaris sermonis, utilis ad informandos mores, & ex tempore dicendum.

Nota. Stylus Chriæ est familiarior quàm orationis.

1 2 3 4 5 DIVISIO.

Dividitur primò Chria tripliciter, in verba-lem, activam, & mixtam.

Verbalis est; Quà dictum aliquod, aut sententia alicujus Authoris tractatur.

Activa; In qua factum aliquod, aut præclara alicujus actio commemoratur ad erudiendos inde mores.

Mixta; Quæ ex utriusque dictò scilicet, & facto confurgit.

Verbalis exemplum sit: Seneca dixit; Nihil est tam acerbum, ex quo magnus animus solatium capere non possit.

TRACTATUS

Activa: Tarquinius interrogatus à filio, quid agendum, ut quietam obtineret Rempublicam, demersit colla papaverum, significans, tollendos esse de medio potentiores, ut securè dominatum obtineat.

Mixta: Crates Philosophus divitias projecit in mare cum dicto: mergantur potius, quàm me mergant.

Dividitur: secundò aliter Chria tripliciter, sicut oratio, in exornativam, deliberativam, & Judicialem.

Exornativa, dici potest, in qua dictum aliquod, factumque laudatur, aut vituperatur.

Deliberativa, in qua ex dicto alicujus, aut facto expressa virtus imitanda svadetur, aut contra vitium fugiendum.

Judicialis, in qua dictum vel factum, alicujus accusatur, vel defenditur.

Habet partes octo: Exordium, Expositionem, sive propositionem, Causam, Contrarium, Similitudinem, seu parabolam, Exemplum, Testimonium, Conclusionem.

Quæ tamen partes non sunt ita omnes necessariae, ut paucioribus constare non possit Chria.

CAPUT SECUNDUM.

De Exordio Chriæ.

EXordium est lenis quidam ingressus ad propositam materiam, & reliquam dictionem, cui in fine tanquam propositio adjungitur sententia, vel factum exponendum. Non

Non placent illa exordia, in quibus cum aliqujus Philosophi, Historici, Principis, &c. sententiam, aut factum susceperis deducendum prius in laudem Philosophiæ, Historiæ, Principatûs, &c. excurras, quàm ad ipsam particularem sententiam descendas.

Frivolum item est in exordijs, ut nonnulli præcipiunt, utilitatem sententiarum, vim exemplorum, & alia universim hujusmodi laudanda prosequi.

Néque etiam placent exordia, quæ fusiùs in laudem Authoris excurrunt, deindè ad sententiam ipsius deveniunt, hæc enim Exordia, alijs etiam Chriis applicari possunt, quod est vitiosû.

Optima igitur Exordiorum genera sunt, quæ fiunt de substrato materiæ, arque è visceribus causæ eruuntur. Ut autem hæc exordia ritè concipias, concipe propositionè aliquam connexam, unam, alteramvè rationem, illustra aliquâ exornatione, quæ peti potest vel à simili, vel ab eruditione vel ab insigniore quadam figura, deindè descende ad sententiam, vel factum, indirectè tantùm laudem Authoris insinuando.

Quares, quomodo formari & unde peti possint hæc propositiones connexæ cum materia.

Resp. Ut benè formentur, respiciendum esse ad id, quod in Chria svadeo, vel dissvadeo, & curandum, ut propositio Exordij cum hoc Chriæ scopo sit connexa, erit autem benè connexa, si ducatur ex aliquo locorum, vel intrinsecorum, vel extrinsecorum materiæ. Res in exemplo

4
clarè patebit: facienda est Chria de illa Senecæ sententia: *Nihil est tam acerbum, ex quo magnus animus solatium cupere non possit.* Scopus hujus Chriæ erit, svadere ærumnas læto, & forti animo esse tolerandas. Itaque facies connexum Exordium.

Primò. Si accipias propositionem contrariam scopo Chriæ, qualis hæc esse poterit, *Multi timeant calamitates.*

Da rationem: quia putant calamitates esse plenas doloribus & tristitiâ.

Amplifica & exorna per definitiones conglobatas, verbi gratiâ: existimandas esse lætitiæ naufragium, mæroris scaturigines, dolorum nutrices, &c.

Item membratim effectus calamitatis exponendo, v. g. Putant his adversantis fortunæ telis omnem animi jucunditatem expugnari, prosterni vigorem mentium, &c. Sed quàm graviter hi errent, apertè docet Seneca, vir tum eloquentiâ, tum sapientiâ clarissimum, *dum ait:* Nihil est tam acerbum, &c.

Secundò, Ponitur in Exordio aliquando propositio aliqua problematica de materia, quàm tractamus, & dantur breviter utriusque partis rationes, deinde una pars per Chriam ampliùs confirmanda assumitur, sic in præsentī materia hæc:

Nequeo utrum majorem animo lætitiā adferre possit prosperitas, an verò adversitas.

Ratio primæ partis. Si comunem vulgi sensum exquiro, videbitur stare in favorem prosperitatis.

Con-

Confirmatio: Putant enim felicitatem hominis esse positam in divitijs, honoribus, voluptatibus, sanitate, amicitijs, alijsque fortunæ, & corporis bonis, quibus absentibus omnem simul animi vigorem demptum existimant, &c.

Exornatio à definitionibus allegoricis: hos vitales existimant spiritus, quibus animus ad alacritatem reviviscat, hos faventis cœli radios, quibus omne mœroris chaos dissipetur, &c.

Transitio ad secundam partem. Sunt tamē quam plurimi, & ij sapientes, qui majorem in calamitatibus lætitiā reperiri putant, quā in rebus prosperis.

Ratio. Quorum mihi sententia tantò videtur verior, quantò major est illorum sapientia, qui ultrā communem vulgi sensum, suas elevant cogitationes.

Transitio, ad propositionem Chrïæ; Ex multis unum vobis adduco (cujus sapientiam transcripta posteritati emolumenta fœcundiùs omni linguâ eloquuntur) Senecam; hic quid de emolumentis calamitatum sentiret, cū sæpè, tum aurē illā sententiā aperuit; quando dixit: Nihil esse tam acerbum, &c.

Tertio. Dūcitur non rarò Exordium ab aliqua propositione universali, ex qua deindè fit descensus ad particularem, quam in Chrïa tractamus, v. g. in præsentī materia particularis, propositio est, calamitates; quæ videntur amaræ, multum habent solatij ab hac ascende ad universalem hanc; multa sunt, quæ si primò considerentur intuitu; præ-

stantiam suam non exhibent; imò inter res contemptibiles censenda videntur, si tamen altius earum inspiciatur indoles, tum latens earum pretium & excellentia deprehenditur.

Amplificatio, per inductionem: sic sæpè sub deformi vultu pretiosus latet animus, sub vili palliolo magnus Philosophus, sub duro, & amaro cortice dulcis nucleus, sub ignobili terræ gleba nobilis gemma, &c.

Descende deinde ad particularem propositionem, v.g. Ita etiam sub calamitatibus, quæ rigidam primâ fronte & amaram exhibent faciem, amœna latent solatia, & genuina lætitiæ uberrimi, fructus. Nolo mihi fidem habeatis, audite sapientissimum Senecam, ita hac de re pronunciantem: Nihil est tam acerbum, &c.

Quareò. Potest formari exordium per modum paradoxii, aut propositionis primâ fronte incredibilis, qualis in præsentii materia hæc esse potest, felicitatis genus esse, infelicem fieri, & veram lætitiâ vix alibi certius, quam in calamitatibus reperiri; Ostendes ergò quàm incredibilis videatur hæc propositio; dices tamen eam cum omnibus sapientibus, tum maximè Senecæ indubitatam videri, poteris sic deducere: vereor Auditores, ne dum hodiè vobis persuadere conor, veram lætitiâ vix alibi certius, quam in calamitate reperiri, adeoque singulare felicitatis genus esse, fieri infelicem; modicam apud vos oratio mea fidem sit impetratura.

Ratio: Est enim hoc orbis fermè totius iudicium calamitatibus erectam mentis indolem oprimi, & extingui lætitiā, indicicuras, dolores ingeminari.

Amplificatio per inductionem: Quod si nec è tenebris lucem, nec ex undis flammās, nec ex spinis uvas, nec ex pumice aquam, nec ex arenā lætām uberēmque segetem, &c. Sperare fas est; quis credat ex adversitate (acerbissimā illā humani cordis lanienā) aliquam emergere posse honestæ voluptatis occasionem.

Transitio ad propositionem Chria. Sed ut cunquē stet contra me orbis universi iudicium, dicam tamen hodiè, & non meā, sed Senecæ fretus autoritate, dicam: nullam esse tam doloribus obnoxiam calamitatem, ex qua herous animus copiosam lætitiæ messem colligere non possit; nihil enim est tam acerbum, ex quo magnus animus solatium capere non possit; inquit vir sapientissimus.

Quintò. Potest duci exordium à cummuni aliqua opinione, vel consuetudine, vel adagio aut alia quācunque eruditione, in præsentī materia potest duci ab ea consuetudine, qua homines plerāsque res tantum secundum faciem exteriorem judicant: quod ita deduci poterit; *Ea est apud plerōsque consuetudo mortālium, ut in rebus examinandis externā maxime specie ducātur,*

Amplificatio. Unde necesse est eos errare graviter.

Ratio. Quia res præstantiores plerūque pretium & valorem suum subducunt oculis & qui-

busdam quasi involucris occultant, quem quia primo intuitu non agnoscunt tanquam viles rejiciunt, & contemnunt.

Exornatio à simili: similes illi galo Ætopico qui eum infimeto nobilem reperisse unionem. Illum, quod in escam non moleseceret, contemptim in lordes rejecit.

Trafitio ad Hypotesin, quæ injuria cum plurimis rebus indole, & natura præstantissimis dum maxime calamitatibus ab illo hominum genere irrogatur. Cum enim hæ faciem exhibeant asperiores, illas cane pejus & angue persequuntur, & detestantur: non animadvertentes, quantam sub hyssito tegmento excellentiam contineant; aliter sua sapientes viri de rebus judicia ferunt, non contenti externa specie in intimos rerum recessus penetrant, & remoto, ut ita dicam, cortice ipsum interna præstantia nucleum rimantur. Ita Seneca peritissimus rerum naturalium investigator quantum sub amaro ærumnarum involucro solatij materiam deprehendisset, aperte docuit, illo inscribendo effato, cum diceret, nihil est tam acerbum, &c.

Sexto. Tot sunt modi faciendi exordia, quot sunt figuræ nobiliores, maxime sententiarum: serviunt autem quàm plurimum, Optatio, Dubitatio, Apostrophe; in proposita
ma-

materia, poterit ab optatione sic inchoari Chria.

Utinam Auditores ea esset mortalium omnium sapientia ut rerum universalium naturam accuratius expendenderent! non ita profecto illa horrerent: non se tunc infelicissimos proclamarent, si quando immixtam Numinis Providentiâ calamitatem aliquam patiantur. Depræhenderent enim uberrimos illarum fructus, agnoscerent adversitates non tam fugiendas, quàm amplectendas, & magnæ Senecæ judicio, non invidi subseriberent, qui illas fœcundas lætitiæ fecundigines existimavit; ait enim: nihil esse tam acerbum, &c.

CAPUT TERTIUM.

De Epositione.

PROPOSITIO.

E*xpositio*, est sententiæ explicatio, aut si Chria activa, narratio facti ex qua aliqua moralis doctrina, ad informandos hominum mores eruitur: adeoque, ostenditur ad quam virtutem aut vitium, factum vel dictum referatur.

Virtutes expositionis sunt, ut sit brevis, clara & conformis ad reliquas Chriæ partes; esset enim summum vitium, si causa, & contrarium aliud probarent, quàm expositio docuerit; nam quod propositio est in orationibus, hoc est in

Chrijs expositio undè eadem præcepta, quæ dantur pro propositione, possunt etiam servire ad Expositionem.

Varij modi constituendæ Expositionis sunt; Primò enim si sit sententia clara, & expositione non indigeat, simpliciter profertur sententia Authoris.

2do, *potest fieri per synonyma alijs verbis & sententijs Authoris sententiam fassus explicando*, v. g. quod dum dixit sapientissimus moralis doctrinæ, ac prudentiæ magister, illud animis nostris persuasum voluit, omnes, quibus humana vita obruitur, calamitates non tam doloribus, quàm solatijs plenas, & fecundas esse; nec timendos adversantis fortunæ aut inimicorum insultantium impetus, sed magno, constantique animo excipiendos.

3tiò. *Si sententia sit propositio universalis, potest fieri, expositio per amplificationem à partium distributione*, v. g. quâ quidem sententia illud sapientissimi Senecæ iudicium fuit insita: esse magis calamitatibus magna generosarum mentium solatia esse in ægestate, quod fortem animum oblectat in injurijs admixtas esse delitias, quibus magni pectoris patientia recreetur.

4tò. *Per modum concessionis*: insultet ergò fortuna, tragicas instituat catastrophes, fortunarumque ruinas intentet; famam per inimicorū contumelias laceret; suadebit Seneca non cadendum animo, non cedendum dolori, hau-
rien-

riendas alacriter acerbitates, quæ si in fortem inciderint animum, non tristitiam, sed insignem parient voluptatem.

5to. *Solemus etiam interpretari mentem Authoris, per negationem simili modo* : Non voluit, Seneca omnem doloris, & acerbitatis sensum à magno animo auferre, non voluit velut factum, vel sensu carentia simulachra, ad inimicorum injurias obrigescere, &c. Sed id solum genuinæ virtutis studiosis commendatum voluit, calamitates, tametsi primâ fronte videantur horridæ plenæquæ doloribus, si tamen fortiter excipiantur, non mœrorem sed lætitiâ magno animo parturire.

6to. *Si sit dictum aliquod aut factum, cujus possunt esse plures sensus aut rationes, vel si potest factum ad plures virtutes referri potest per modum rejectionis sic institui* : quo quidem ex facto, discent alij frœnandos animi impetus, admirabuntur alij invictum mentis robur, &c. ego verò id unum præreliquis commendandum censeo, quod, &c.

7mo. *Per prosopopeiam, qua ipse Author inducatur, suam sententiam interpretans* : quam mortalium meticulositatem, se redivivus è se-
sepulchro Seneca cerneret, quid aliud diceret, quàm quò olim sapientissimè enunciavit ; Nihil tam acerbum ex quo magnus animus solatium capere non possit ; non esse cedendum injurijs ; fortunæ tela constanter excipienda ; calamitates, tametsi prima fronte videantur asperæ, si

tamen penitiùs inspiciantur, si forti animo tolerantur, amœnas, uberem solationum copiam suppeditare &c.

Deniq; nota: tot esse modos Expositionis quot sunt modi amplificandi, variandi quàmvis propositionem.

CAPUT QUARTUM.

De Causa.

CAusa est ratio, in quâ documentum ex dicto, vel factio probatur, hæc ex locis communibus petenda est, & per eosdem etiam amplificanda, ponenda in certum genus argumentationis, cujus quælibet propositio suis rationibus confirmetur, & ornatu verborum, ac sententiarum illustretur.

Nota: Ex diversitate causarum posse diversas Chrias circa eandem materiam & sensum formari, si enim quælibet ratio, suo contrario confirmetur: similitudine & exemplo illustretur, si adjungatur conveniens rationi testimonium, & Epilogus ex rationibus confirmiter deductus, tot erunt Chriæ, quod erunt diversæ rationes: ut tamen facilior appareat praxis, rationes circa eandem materiam, inveniendi, dabimus diversas sententiæ superiùs allatæ rationes.

Prima Sit à definitione gaudij: Gaudere enim aliud non est, quàm nullo metu affici, imperturbatam animi pacem inter omnes fortunæ vicissitudines conservare, &c. *quam rationem si posueris in formam syllogismi, aperitur amplius deducendicampus v. g.* etenim si comuni sapientum suffragio is germanam animi lætitiâ adeptus censea-

seatur, qui supra metum omnem positus, fluctuantes rerum humanarum vicissitudines excelsiori animo despectat, cujus amænissimam quietæ mentis malatiam nulli calamitatum turbines, nullæ fortunæ iniquioris tempestates convellere possunt, &c. Necesse est viri fortis animi, etiam inter medias calamitatum procellas, incredibili lætitiæ voluptate perfundi utpote qui metum omnem excutit, qui tala fortunæ impavido pectore illæsus excipit, &c. *Doinde proba minorem à partium distributione v. g.* quid enim? insultat novercantis fortunæ funestum centenis cladibus odium? firmiorem heroj pectoris clypeum opponit. Fortunas inimicorum furor eripit? nihil perdidisse se putat, quàm diu domesticas animi divitias conservat calumniatrices malevolorum linguæ involant? rider insipientes vulgi rumores, solâ rectè actorum conscientia lætus, &c.

Addes demum complexionem v. g. itaque dum super sensum injuriæ, super metum calamitatis vicissitudinē animi evexerit, habebit uberem, vel inter doloris instrumenta lætandi materiam, &c.

Secunda Sit à partium distributione, in qua recensabis varias calamitates, & ostendes cuivis in esse aliquod solatij vestigium, quod solum à viris fortibus deprehendatur, v. g. Calamitas est paupertas, sed lætus est, cui cum paupertate bene convenit, nam inopiam queri potest, quā tantum habet quantum desiderat: fortis animus semper ad mensuram sui desiderij dives est, cito satis habet,

bet, qui nihil sperat, nihil concupiscit, omnia fortunæ dona datinuat, miserum est morborum cruciatibus affligi, sed in magnis viris tam est, robustior animus cum debiliores sunt vires, & ipsa mentis alacritas sensum doloris retundit.

Tertia. A causa formali, seu ab honestate, quæ est quadam forma moralis, quæ ratio etiam disponi potest in syllogismum, v. g. magnum animum nihil magis oblectat quàm honestas. Quæ propositio amplificari poterit per sensus synonimos allegoricos; Minor: sed maxima honestas reperitur in calamitatibus, Minorem proba ab effectis; quia animû à vitijs abstrahunt; ad virtutem præparant rerû terrenarum contemptum inducunt.

Excorna allegorijs, dicendo: illas esse cotem virtutis, ad quem poliatur, & illustrior reddatur: Esse palæstram, in qua ad nominis immortalitatem exercentur hæroës: Et edde complexionem v. g. itaque cum tantam pariant honestatem, parient etiam lætitiā, quæ ab invicem separari non possunt illustra comparationibus hanc utinam partem complexionis v. g. Eas esse geminas sorores indissolubili fœdere sociatas: honestatem esse mensuram lætitiæ, esse aurifodinam, ex qua omnigenam eruere liceat animi voluptatē.

Quarta. A causa efficiēti. dicendo adversà à DEO nobis immittuntur, tanquam dona & specialia divini erga nos amoris argumenta.

Ponatur hæc ratio in Syllogismum: cujus major sit ista: quidquid à DEO provenit, & nobis immittitur, est bonum adeoque delectabile ratio quia

quia Deus est causa omnis boni, & fons lætitiæ, à quo nihil potest profluere, nisi bonum & jucundum &c. *Minor* sed calamitates à DEO procedunt: Ratio, quia Deus est auctor rerum omnium, ergò etiam calamitatum.

Secunda. Quia per adversitates homines à terrenis affectibus expedit, & ad se trahit, &c.

Tertia, Quem amant, castigat, indurat contra sensum adversitatum, &c.

Complexio. : Ergo calamitates sunt delectabiles, sunt viro forti jucundæ, habent admixta sibi solatia quibus solus ille fruitur, qui eas non timet, sed fortiter excipit.

Quintò. *Ab effectis qui multiplices sunt*: calamitates enim virtutem exercent, expellunt vitia animum à terrenis sustolunt, faciunt, DEO amicum pariunt gloriam apud homines, merentur præmium immortale neque dignus DEO spectaculum quam vir in adversitate bene dispositus, &c. cum itaque tam foecunda honorum mater sit calamitas, necesse est illam non tristitiam, sed solatium magnis mentibus adferre.

Hic locus amplissimus est, si congruis figuris exornetur, magnam Chris varietatem præbebit.

Sexto. *A comparatione v. g. victoria militaris.* magnam parit lætitiā victoria ex hostibus obtenta, & quantò acrius fuit prælium, quanto plus periculi, & laboris subeundum, tanto amplius est gaudium, quod inde redundat. Erit etiam ergò insigne generosæ mentis solatium, calamitatum, (quàm alij timent, cui tot orbis
do

dominatores, succubuerunt &c. pedibus subjecisse, omnem ei nocendi vim abstulisse &c.

Quære quomodo hæc pars cum priore connectatur?

Resp. Prima. *Per particulas causales, quales sunt: enim, etenim; enim verò nimirum, nam &c. Item his æquales ut sunt. &c.* rectè, nec immeritò, & sapienter profectò, nec absque causa, &c.

Resp. Secunda. *Posse fieri per connexionem, per transitiones majores, quæ una alteravè sententiâ absolventur v. g.* Poterat id sanè dicere, qui noverat, quanta in rebus fortiter toleratis honestas reperiretur, quod ut assereret, non leve rationis momentum, habuit vir sapientissimus, &c.

Nota: posse in hac Chriæ parte per figuram præteritionis, aliquando plures causas afferri, illisque succinctè prolatis tandem in una sisti, quæ fusiùs amplificetur, & juxta quàm reliquum Chriæ corpus formetur

CAPUT QUINTUM.

De Contrario.

Contrarium in hac Chriæ parre, vel sententia vel illius documentum, vel utrunque simul probatur ex opposito. Adeoque videntum, quid illi virtuti aut vitio, aut rationi sit oppositum, itaque si laudes v. g. in Chriâ patientiam, in contrario vituperabis impatientiam,

tiam, amplectendam, quia ærumnas leves facit. Confirmabis id à contrario. Quia impatientia ærumnas graviores facit

Nota: Posse rationem à contrario eodem modo tractari, & ex iisdem fontibus deduci, ex quibus deducta est causa. Quæ praxis, ut clarior appareat, deducemus in præsentī materia, tot rationes à contrario, quod in parte superiori posuimus causas.

Prima. Ergo sit à definitione tristitiæ; cū prima ratio in causa deducta fuerit à definitione Gaudij. Est autem tristari, timore continuo, & varijs animi mi perturbationibus subiacere. Ut autem argumentationem, à contrario benè instituas, pone ad initium propositionem contrariam complexioni in causa posita. Unde quia in causa hæc fuit complexio.

Itaque magnus animus habebit magnam in adversis lætendi occasionem: pone hanc contrariam, contra verò imbelles animi, in quacunque calamitate summam reperient tristitiam. Proba id ratione ex definitione petita, & pone in syllogismo hoc modo, Etenim an non eum mœrori obnoxium dicemus; qui continuò calamitatum metu succutitur; quem fortuna severioris malignitas examinat; quem vel frangit injuria, vel rerum charissima jactura prostermit. Et subjunge Minorem, tales sunt imbelles, meticulosi in terram abjecti, passionem suarum servi ærumnarum impatientet animi &c. Proba à parti una enumeratione: impetunt iniquis contumelijs famam æmuli; ringuntur acerbitate injuriæ. Pro-

stravistantem incampis segetem inclementior
aëris intemperies, ita dolore transversum ra-
piuntur, ut crederes insanire, Effregit tumen-
tes congestis thesauris arcas furum rapacitas;
superi! quæ lamenta! qui fremitus! Abijt in bu-
stum repentino incendio domus; tum verò in-
consolabili mœrore contabescunt. Vires at-
terit morbi violentia, nullus podalyrius de-
jectum desperatione animum revocabit.

Adde complexionem: ita sine mœrore esse non
possunt quicunque imbecili sunt animo, & ma-
lis suis inferiores, cum interea generosè mentes
ex ipsis rerum tristissimarum acerbitatibus sola-
tij capiant occasionem.

2da. *Potest deduci à partium enumeratione, o-
stendendo pusillos, animos, ad quamlibet & mini-
mam calamitatem tristitiâ contrahi poteritque sic
disponi:* non ita imbeles animi quas homilis ire-
rum terrenarum cupiditas solo depresso, nec
generosior indoles ultra casuum humanorum
vicissitudines erexit: hi enim, si vel minimus for-
tunæ anversantis turbo ingruat, statim tuimo
concidunt, & inconsolabili mœrore consternun-
tur, si famam æmulum invidia violet, si gran-
do spem messis interimat, si subita calamitas bo-
nis evertat, &c, adeò incumbunt dolori, ut sæ-
pe parum distent ab insania; videas illos pallere
vultu diffuere lacrimis, fugere lucem, hære-
re in tenebris (*describe hic ulterius per hypotiposim si-
miles homines tristitiâ immersos.*) omnes amico-
rum consolationes averfari. Limirum non est

tantum infirmis animus robur, ut frangant durum adversitatis corticem, & recondito suavitatis nucleo potiantur.

3tia. *Ex opposito honestatis, quam diximus esse quandam formam moralem, potest autem hic se per modum oppositi habere ratio jucunditatis, quâ plerique ducuntur, ex qua sic licebit argumentari: At verò molles, & ignavi mortalium plerorumque animi, cum in rebus non honestatem, sed id, quod sensui gratum, jucundum est corpori spectant; mirum non est, quòd ita horreant adversitates, quas tot armatas aculeis, tot obnoxias acerbitatibus experiuntur &c. imò prodigio parviteri potest, si quam ulla in re quantumvis prospera, lætitiā capere possint. Ratio. Quid enim tam omni ex parte beatum, cui non aliquod adsit mali semen adjunctum? quæ tam sincera voluptas: quam non comittetur acerbitas? Nimirum, ut ait ille armat spina rosas, mella tegunt apes &c. *Excurre hic ostendendo per partium enumerationem nihil esse tam jucundum ac delectabile, cui non sit admixtum vel doloris.**

Complexio. nullam ergò inveniunt genuinam voluptatem effoeminatæ mentes quæ contempta honestatione mania solum in rebus humanis sensuum oblectamenta scrutantur. Sola quippe honestas pulcherrima &c ab omni acerbitalis fæce repurgatæ volutatis mater est &c. quam cum ubique heroi sectentur animi, habebunt, quo vel inter ipsos rerum adversatum tumultus recrentur.

Quarta. Erui potest ex opposito quartæ causæ, quæ desumpta fuit à causa efficiente: unde quia ibi dictum fuit, magnis animis vel eo nomine singulare solatium ex adversitate provenire, quod sciant illam à D E O imitti tanquam donum Specialis amoris.

Formabis propositioni huic contrariam hanc: Econtra verò quia pusilli animi homines DEUM non agnoscunt Authorem calamitatum, in ijs præter amaritudinem nihil depræhendunt: pateritq; sic deduci; sed non est tam perspicax infirmis animis oculorum acies, ut unde calamitatum omnis series suum ducat principium, dispiciant: abjecte in terram ultra sensum, & rerum humanarum cognitionem intelligendi vim non elevant: assuetæ tenebris ad divina cæcutientes talpæ neglecto rerum omnium Authore, malorum quibus premuntur, originem, aut fortunæ iniquitati, aut inimicorum potentiam nocendiq; studio adscribunt. Quare mirandum non est, si solatium in rebus adversis quod magnæ mentes reperiunt, id si non capiant, si malis suis succumbunt, si curis & doloribus, si metu, & animi ægritudine conficiantur, nimirum inanes rerum cœlestium animi sola earum occurrentium externâ specie detinentur, & si quid adversum accidit remedia doloris nesciunt, sed velut efferati canes in objectum lapidem suum exercent rabiem: ita hi si quando vel infortunio, vel injuriâ impetuntur omnem exulcerati pectoris malignitatem, vel infortunam, vel in hostes effundunt.

Quinta. *Ab effectibus patientia v. g.* jam verò quemadmodum adversitas fortiter tollerata plurimorum bonorum est scaturigo; ita si in imbecillum cadat animum, si mentis robur expugnet, maximorum malorum est principium inde enim nocturni, diurnique timores prodeunt, quibus omnis animi tranquillitas disturbatur, inde rabiosa vindictæ cupiditas, quâ cladis illatæ destinatur ultio. Inde dejectus, sibi que diffidens animus, quem nulla melioris fortunæ spes rursus erigat, &c. Ex quibus nemo non intelligit, quanta pectoris laniena, & assidui mœroris acerbitas suboriatur.

Sextò. *Sit opposita comparationi victoria v. g.* contra verò, si vinci ab hoste; & sub jugum mitti, non solum, magnam ignominiam, sed summam etiam tristitiam parit, & erit procul dubio non solum hominis dignitati dedecorofum, sed etiam plurimi mœroris occasio, ab adversitate viribus, & animi robore exarmari, succumbere doloris impotentia, clypeum, & arma abijcere, victas injurijs manus tradere, malis suis inferiorem se profiteri. &c.

Quæres quomodo fiat transitio à causa ad contrarium?

Resp. Primò. *Simpliciter per particulas contrarietatem significantes, quales sunt:* Contra, contra verò, at verò, aliud plane, secus tamen, aliter tamen longè se res habet, sed non est ijs hæc facilitas &c. Verùm hæc mentis solatia
ijs

ijs tantum obveniunt, qui magno sunt animo, nihil expectandum meticulosis.

Ref. 2dò. *Per figuras, v. g. exclamat* ò igitur felices illos, qui forti animo calamitates suscipunt! at ò miseros, qui iisdem succumbunt! *vel per Apostrophen, v. g. jam verò ad vos, sed meæ convertit oratio ignavæ, imbeles animæ, quæ ad primum calamitatis impetum couritis. Dicit, quod in rebus adversis solatium, imò quam animi perturbationem sentitis &c. vel per confessionem v. g. sed sit hæc magnarum mentium felicitas, vel ex ipsis adversis voluptatem eruere, at imbeciliū animorum hoc vitium est, in rebus adversis nullum tristitiæ modum invenire, &c. vel per optationem utinam hanc generosam mentium voluptatem sæpius animo perdenderent ij, qui ad omnem calamitatis incursum metu examinantur: discerent procul dubio animum, vel inter adversa erigere, neque adeò dolori se suo totos permetterent.*

CAPUT SEXTUM.

De Similitudine.

NOta Similitudinem, esse quandam rerum naturâ diversarum, inter se collationem in aliqua proprietates, in qua convenire videntur: & licet hæ proprietates non semper adæquatè convenient, quia, ut dicitur omnis similitudo claudicat, erit tamen tantò illustrior similitudo, quantò major fuerit earum convenientia.

Quæres primò undè peti debeant similitudines?

Resp. Primò. Ex tota rerum universitate & imprimis à Cœlo, & quæ in illo sunt, v. g. à Deo, Solis, Luna, Stellis, Cometis, Planetis; & eorum adjunctis, ac proprietatibus, &c.

Secundò Ab aëre ejusque proprietatibus, & adjunctis, qualia sunt salubritas, malignitas, Serenitas, tempestas, frigus, calor, pluvia, nives, grandines, ignes fatui, nubes, venti, & horum diversæ species. Item aves earumque varia genera naturæ & proprietates.

Tertiò. Ab aqua: sub aqua primo continentur fluvij, qui natura & proprietatibus diversi, ut Danubius turbitus, Rhenus rapax, Tyberijs placidus, Tagus, & Hermus auriferi, gemifer Hydaspes, &c. Item fontes, & horum species, nam aliqui sunt salutare, alij noxii, & varias in bibentibus qualitates efficiunt, de quibus consule theatrum Philosophicum Ravisij, aut theatrum magnum Beyrlinck. Huc refer etiam maria illorum diversas species; v. g. Adriaticum, Caspium, Mediterraneum mare, Atlanticum mare, &c. Item omnia eorum adjuncta: qualia sunt marina pericula, syrtes lyrenes, pyratæ, scopuli, vada, naves, & tota ars nautica, cum omnibus suis instrumentis, adjunctisque.

Quartò Ab igne ejusque proprietatibus v. g. vi & voracitate, splendore, fumo, utilitate,

damnis, & varijs ejusdem speciebus, v. g. Em-
pyreo, fulmineo, Ætneo, &c.

Quinto. A terra, & ijs, quæ in ea sunt, v. g.
à diversis Provincijs, earum situ, feracitate, ste-
rilitate, aliisque proprietatibus. Item à mon-
tibus, eorumque diversis qualitatibus, v. g.
altitudine, opulenti, &c. Vallibus, lapidibus,
gemmis, & earum virtutibus, hortis, arboribus,
plantis, floribus, varie eorum genere. Item
à metallis; v. g. auro, argento, ferro, &c. Itē
ab agris Vineis, Pascuis sylvis, & ad horum cul-
turam spectantibus. Præterea ab animantibus,
eorumque diversis naturis. Denique ab ho-
mine in quo considerari possunt anima, ejusque
potentiæ v. g. intellectus, memoria, voluntas
&c. Item affectus v. g. Amor odium, &c.
Item virtutes, & vitia, temperantia, ebrietas,
&c. Item artes, & scientiæ diversæ v. g. Ora-
toria, Poëtica, Philosophica, Musica, Militaris,
Politica, Oeconomica, Pictoria, Medica. Om-
nèsque artes mechanicæ, ut sunt fabrilis, sar-
toria &c. Et earum opera, v. g. Vestes, Ho-
rologia, Specula, Statuæ, Colossi, &c. Item
complexionum diversitas, varij nationum mo-
res, inclinationes; vitia virtutes, consuetudi-
nes & ritus. Denique considerari possunt, in
homine ea, quæ ad corpus spectant, ut sunt s.
sensus membra & eorum functiones forma, sa-
nitas, robur, morbi deformitas, imbecillitas, &c.

Resp. Secundo. Quidquid dictum est de modo
inveniendi metaphoras, intelligendum etiam
est de similitudine.

Qua-

*Quæres secundò quomodo similitu-
do possit efferrì.*

Resp. Primò. *Communissimus modus est, quo una
& simplex res per protasim in comparationem ad-
ducitur, & illud, cui comparatur, per apodosin su-
biectur, quod fit per particulas illas, quemadmo-
dum, sicut, &c. pari ratione, &c. v. g. Quemad-
modum generosus miles ad conspectum hostis
non expallescit, sed inter ipsa vitæ discrimina
lætus ingreditur: si pugnandum, exultat; si
scandenda hostilium murorum monumenta,
alacer percurrit, si decurrendum inter densatos
hostium acinaces, rapitur in morem fulminis:
si tolleranda fames, superandæ viarum augu-
stiæ, &c. non frangitur animo, non ingemiscit
ad vunelra, non terretur pereuntium lamentis.
&c. Novit enim arduum esse gloriæ iter, vul-
nera interpretatur honoris insignia, hostilem
sanguinem dignam martiali pectore purpuram:
& tantò se exornatiorem existimat, quantò ma-
gis se bellico pulvere viderit sorditatum, &c.
pari ratione magno animo cupiditatum suarum
domitori, quæ cæteris videntur aspera, apparent
jucunda, Dulce illi ad suæ exprimentum forti-
tudinis cum adversis colluctari; dulce inter ho-
stiles calamitarum exercitus illæsum consistere;
dulce dignum Deo de sua constantia spectacu-
lum exhibere, suas existimabit delicias, cum
iniquioris fortunæ acerbitas exhaurienda fue-
rit:*

rit: suos interpretabitur plausus, cum injurias forti animo decoxerit.

2dò. *Communi aliquo dicto utriusque conveniente Protasis, & Apodosis concluditur; v. g. quod auruntin montibus, hoc est calamitas in viri fortis animo: utrumque asperam habet superficiem, sed sub rigida facie ingens pretium occultat;*

3tiò. *Aliquando Protasis miscetur cum Apodosi, v. g. veteri silenorum joco calamitatem non ab similem dixero: illi qui terram induti speciem, occurrentibus subito DEI simulachrum recluserunt, ut ubi putabatur monstrum, ibi repentina reclusione divina compareret imago; hæc tristem exhibens faciem, cum infortem incurrerit animum de tractâ mœroris, & asperitatis larvâ subitum infundit læticiam, &c.*

4tò. *Inducitur quandoque simile à contrario, ut si dicas: habet quidem amarum nux corticem, quem, si morfu tentaveris, dentes obstupescunt at si destructo cortice nucem recluseris; invenies dulcem molémque nucleum: ita, adversitas, licet prima fronte magnam videatur præferre acerbicatem; si tamen internam illius præstantiam accuratius scrutatus fueris, reperies nobilissimos fructus, ex quibus honestissimam generosus voluptatem capere possit.*

5tò. *Fiat nonnunquam comparatio à dissimili ut si dicas: non est ea calamitatis, quæ pomorû, ut vocant, Sodmiticorum ratio: hæc sub pulchro, & formoso integumento redolentia infame*

me Pentapolis bustum cineres contegunt : illa sub rigido involucri amœnam scrutantibus exhibet suavitatem.

Similem potius dixeris illis, quæ divinarum scripturarum commendavit Authoritas, tabernaculis Cedar, in quibus sub hispitibus caprarum pellibus aureæ Seraphinorum effigies, totum veteris testamenti Sacrarium latebat.

6to. Per collectionem seu congeriem similium quæ multiplici modo institui potest.

Primò. *per modum Metaphorarum conglobatarum*, eas simpliciter affirmando de altero v. g. Nimirum aurum est calamitas ; utcunq; rudem videatur habere scoriam, latet tamen sub rigido tegmine, pretiosa venustas. Iris est tunc amantissimos versiculis suæ lucis diffundens radios, cum horrida nimbis tempestas, se cœlo impenderit. Chrysolitus est, in tenebris latentem native lucis dignitatem, clariùs manifestat, &c.

Secundò. *Per modum argumentationis, ab inductione*, v. g. trahit sua quémque voluptas, quæ rebus etiam asperimis quandòque acerbicatem eximit, sic inter pericula lætus exultat miles ; sic inter tempestates impavidus decurrit institor, sic ferræ cupidus venator dulces sub ove frigido excubias agit ; sic alacritatem Athletæ pugnantii, addunt vulnera. Quid mirum ergo si viri sapientis invictus animus voluptatem ex adversis capiat ? si quæ ijs inest, nocendi vim convertat in alimentum lætitiæ si dulcis illi sit tristitium

rerum acerbitas? si gaudeat jactari calamitatibus, quas novit lydios virtutis suæ lapides, benignitatis divinæ numera, &c.

Tertiò. *Per modum concessionis*, v. g. Quæcū ita sint. Dicite vos, calamitates optabiles ventorum turbines, qui maturiores arborum fructus decutiunt, dicam ego pretiosas maris tempestuosi procellas, quæ nativa unionum domicilia conca: è fundo ejectionem in littus. Dicite, &c.

Qui modus etiam sic efferi solet v. g. Quare si vos adversitates ventos dicitis, &c. Appellabo ego procellas, &c. *vel etiam sic*: dicite vos adversitates ventos qui &c. Dicite procellas quæ, &c. Hæc ubi dixeritis pulcherrimis omnino coloribus calamitatum utilitatem expressistis. Sed liceat mihi non minùs eximium ejusdem rei simulachrum adere? *subjunge deinde similitudinem aliquam, quam fusiùs deducendam suscepisti.*

7timò. *Per Hypotyposim.* Sic allatam superiùs de milite similitudinem licebit tali modo efferre.

Proponite vobis ob oculos laudis avidum, & animi generosioris militem, videte ut inter media particula discurrat intrepidus, ut minantium gladiatorum fulgure heroi pectoris excitetur ardor, &c. Sed dum militem inter Bellonæ tempestatem tam lætum conspiciatis; cogitate, vos animo viri cum adversitate bene compositi simulachrum, concepisse. Quid enim est, quod
hujus

huius constantiam infringere? quod metum incutere animi pacem turbare possit? &c.

Nota. Hâc, & similibus figuris, quæ graviores sunt, & arduum spirant, parcè, & non nisi cum iudicio utendum, & tali in materia, quæ tantam eloquentiæ gravitatem admittat; alioquin, si crebrius, & violenter adhibeantur, facient orationem frigidam, & affectantem.

CAPUT SEPTIMUM

De Exemplo.

IN hac Christi parte inducimus factum alicujus personæ, quo documentum morale in expositione propositum confirmamus. Debet autem id factum connexionem habere cum causa, & quoniam exempli inventio, non tam ab ingenio, quam ex libris historicorum petenda est; omissa inventionem, pauca de modis illud tractandi dicemus.

Primus itaque: & communis modus est, cum loco protasis historia aut factum recitatur, deinde loco Apodosis sententia, seu epiponema adjungitur v. g. libeat ad confirmandum huius rei veritatem, omissis alijs unum tiburtium fortissimum Christi pugilem in documentum adducere: huius ut invictam animi constantiam tyrannus dissolveret, iussit eum nudis pedibus per arduos carbones incedere: neque citius imperavit tyrannus, quam martyr est executus; insilijt lætus in stratum flagrantibus prunis arenam, & dum inter ardores ignium, velut hortenses inter amoeni-

tates deliciaretur, cōverso ad attonitum rei novitate tyannum vultu, Prunæ tuæ, inquit mihi rosæ videntur. Ita nimirum verum est: (quod ait non nemo) quidquid viri forti spes calcaverit id rosa fiet sapiens, vel inter flammæ amicam Zephyri temperiem experitur; etiam in Phalaridis tauro conclusus beatum se proclamavit. Quod alijs horidum, numerat in delicijs, neque tam acerbum aliquid, vel fortunæ vel hominum malignitate contingere potest, ex quo non jucundissimam inveniat victrix constantiæ voluptatem, &c.

Secundò per congeriem exemplorum, quæ variè institui solet.

Primò. *Cùm multa per figuram præteritionis recensentur; breviter, & demum in uno sistitur, quod fassius amplificatur, v. g. quod si ad confirmandam dictorum fidem antiquitatis monumenta scrutari libeat, tantam documentorum vel exemplorum abundantiam inveniemus ut in ijs recensendis facilius initium, quam finem reperire fas sit.* Nolo ego hic aut lætos sua cum paupertate Diogenes, aut jacenta inter fortunarum iacturam scipiones; aut tyrano torquentè insultantes Anaxarxes, aut Socrates cicutam; velut Ambrosium hilariter potantes; aut aristites ad locum supplicij tanquam ad theatrum honoris læto passu properantes; aut alia Ethnicorum hystorijs hilaris patientiæ miracula adducere

Unum ad cujus constantiam omnis superstitiosæ

tiosæ antiquitatis fortitudo erubescat ; unum spectate invictissimum Christi Proto Martyrem Stephanum inquam inter injurias alacrem , inter tormenta ridentem , inter saxorum grandines inconcussam , &c. Impetitur lapidantium ictibus , sed animi alacritas non excutitur ; cogitur feralis in excidium innocentiae tempestas , sed non obruitur invictæ mentis læta serenitas ; tumuletur saxorum cumulis , sed emicat premi nescia virtus ; gaudens excepit lapides , quos noverat pretiosos , ad illustrandam immortalitatis , & sui nominis coronam , uniones , &c. Quare non miror , Ecclesiam ita de Stephano canere : lapides torrentis illi dulces fuerunt. Magnus enim animus in ipsis dolorum accebitatibus solatia , in tormentis lætitiā , in morte copiosam gaudij sementem invenit.

2dò. *Per figuram repetitionis* : habet ergo calamitas , adjunctum sibi solatium , nequidquam tam luctuosum , vel fortunā , vel hominum iniquitate potest accidere , ex quo vir fortis recreari non possit. Testis hujus rei Tiburtius , qui inter flammatos prunarum ardores , velut inter rosas deliciabatur. Testis est Stephanus , qui fatalem lapidum grandinem , non secus ac pretiosam auri gemmarumque pluviam excepit. Testis est Laurentius , qui in cadente carraticula , velut in olorino lecto prodigiosam invictæ mentis alacritatem exercuit. Testis &c. *quæ repetitio fieri etiam potest per apostrophē* : v. g. vos ego hic gloriosus Christi Athletas , vos vestro

stro sanguine purpuratos Heroës appello te
 Martyrum primicerie & Hebrææ perfidiæ glo-
 riosè detriumphator Stephane, qui, &c. Te
 Laurenti, &c. Animi fortitudine & muneris
 dignitate, Stephano non inferior, qui &c. Te
 Denigue Xaveri contestor, ecquando majus
 habuisti solatium, quàm cum documanis cala-
 mitatum fluctibus agitareris; meminimus ita
 coelestibus redudantem delicijs, etiam dum
 gravis adversitatum turbo instaret, ut sæpiùs in-
 geminari soleres, amplius, amplius!

Aliquando narrantur sine figura Apostro-
 phes, & repetitiones plura exempla idque fit
 stylo conciso, & elogiali, adhibitis Antitetis,
 argutijs & acuminibus.

3^{ti}o. *Unum subinde exemplum varijs figuris de-
 ducitur; v. g.* quod nespiciosius à me, quàm
 verius dictum putetis, placet in testimonij pro-
 vinciam adducere ipsum gentium Apostolum,
 vas electionis Paulum; Dicite, quis unquam
 mortalium, majoribus jactatus calamitatibus?
 gravioribus oppressus curis? pluribus circum-
 ventus periculis? &c. Contra unum orcus cum
 Idolatria, impietas cum invidia, suspicio cum
 ignorantia, audacia cum Zelo, sed non secun-
 dus sapientiam concurrerunt. Ocultis machi-
 nationibus orcus, ut incautum everteret. Ido-
 latria apertis insidijs ut vitam eriperet, impie-
 tas insanis Furoribus, ut constantiam elideret.
 Invidia falsis criminationibus, ut in odium in-
 duceret. Suspicio iniquis mentacijs, ut fa-
 mam

nam violaret. Ignorantia facilitate credendi, ut conceptam doctrinæ cœlestis opinionem extingueret. Audacia catastis & vinculis, ut libertatem tolleretur. Zelus specie pietatis, ut fidem autoritatēque abrogaret. Quoties dum vitia carperet, retulit verbera: dum errores convelleret, excepit calumnias? dum sereret: beneficia; messuit maledicta? &c. Quoties citatus ad prætoria? raptatus ad tribunalia? confixus sententijs? conjectus in carceres? arctatus in vicula? instar parricidæ catenatus? &c. Quoties ab amicis desertus? à familiaribus proditus? ab æmulis circumventus? ab infima sæce hominum derisus ut stultus? quoties cum inedia siti luctatus? jactatus pelago? latronum petitus infidijs? &c. Liparam mihi imaginor Paulum, fabrilibus officinam famosam, circa quam semper verbera, semper sonori maleorum ictus audiuntur: Sed non movebatur ijs invictus herois animus, ibat inter tempestates intrepidus, inter injurias lætus & rerum tam tristium acerbicatem, in ubere solationum scaturigines convertit. Audite ipsum, ita suas prodentem læticias: superabundo gaudio in omni tribulatione mea. Adeo verum est nunquam à calamitatibus abesse lætitiā si in virum fortem inciderint.

Quartò. Per Hypotyposin unum exemplum fusius representatur: v. g. fingite vos oculis intueri jobum aliquem, ejectum fortunis, orbatum liberis, immersum doloribus, desertum ab

amicis, expositum in fimo, tanquam in arena, in qua cum adversitate loqueretur: fingite vos spectare ulceribus toto corpore deformem, radentem testâ defluens ex membris putrefactum tabum; nec jam amplius homini similem, sed prostratis viribus, exesa carne, triste mortis simulachrum, &c. quis crederet in tanta dolorum acerbitate, & rerum omnium desperatione aliquod virtuti superesse solatium? Invenit tamen, tot inter calamitatum turbines constans animus, quo invictam patientiam solaretur. Quid illud? Audite ipsum, ita generosæ mentis sensa prodentem: Hæc est consolatio mea, ut affligens me doloribus non parcat mihi. (*potest hic per Prosopopœiam fieri interpretatio horum verborum v. g.*) Non curo inquit, quas mihi fortuna struat tragœdias, non turbor tot rerum adversarum tempestatibus, non succumbo infirmi corporis cruciatibus, &c. Est, quod mihi calamitatis sensum mitiget, quod dolorum vehementiam retundat, quod uberem animo consolationem ingerat. Nimirum suavissima Numinis providentia, cujus voluntate tot me calamitatibus exerceri intelligo; quamdiu me dignum judicaverit DEUS, cui meâ cum adversis luctâ dignum spectaculum exhibeâ, habebit animus, quo vires roboret, quo fortunam irrideat, quo tot inter ærumnas recreetur, &c. Nec fortius dixisse credite, quam fecerit, prostrato corpore, stabat erectus animo, exprobrantium calumnias excepit, ut favores, &c.

Nota primò. Modos ad hanc partem transcendendi tot esse, quot sunt figuræ, imò transitiones, quæ testimonio conveniunt, etiam posse inferre exemplo.

Nota secundò. Duplex esse Exemplum, scilicet factum, & fictum, quamvis, quæ dicta sunt propriè intelligi debeat defacto, nihilominus tamen extendi posse ad Fictum, si materia patiatur: ubi adverte figuras graviores, quales sunt Apostrophe, Sustainatio, Communicatio, Prosopopæja, &c. non bene convenire fictis, obtenuitatem materiæ nomine autem ficti Exempli intelliguntur fabulæ Poëtarum, Apologi, Parabolæ.

Nota tertio. Aliquando per exemplum posse illustrari contrarium thematis; v. g. probas in Chria societatem cum hominibus, bonis esse utilem; poteris in hujus confirmationem adducere exempla eorum, qui hâc neglectâ sceleratis familiariter usi sunt, & inde in magnas calamitates delapsi. Item posse aliquando utrumque oppositorum in eadem Chria per exempla probari, sic citatam propositionem confirmare poteris per exemplo eorum, quibus per societatem cum bonis magna felicitas obtigit, & eorum, qui cum pravis adhæssissent, miserè perierunt.

CAPUT OCTAVUM.

De Testimonio.

IN hae Chriæ parte adducitur authoritas illustrium virorum suâ sententiâ, id quod in expositione est propositum, confirmatum. Nomine autem testimonij non veniunt solum sententiæ, & apophtegmata sed etiam Symbola, Hieroglyphica, ritus, Consuetudines gentium, leges, proverbia, &c. In præsentī materia testimonij loco adducere poteris illa verba Catonis, apud Lucanum milites suos ad difficile iter adhortantis.

- - - *Serpens, sitis arder, arena,*

Dulcia virtuti: gaudet sapientia duris.

Latius est, quoties magno sibi constat honestum.

Nota primò, modum deducendi Testimonium, esse eundem, qui est expositionis, quòd si obscurior sit sententia, vel capax sit amplificationis, poterit ea fusiùs explicari adjunctis exclamationibus in laudem sententiæ, vel Authoris, v. g. *O Dignam Catone sententiam! sentiebat nimirum vir, & virtute & sapientiâ præstantissimus ipsas rerum arduarum difficultates, quibus ignavi terrentur animi esse delicias, nutrimentum gloriæ, &c. Et quantò quid duriùs acciderit, tantò maiorem viro forti latitiam oboriri.*

Nota secundo, posse ad ejusdem rei confirmationem plura Testimonia adduci: Et tum in ijs proponendis easdem servire figuras, quæ adhibentur in partium enumeratione de quibus dictum in Simili, & Exemplo.

Qua

Quæres quomodo hæc pars cum priore connectatur ?

Resp. Primò, *Simpliciter per verba similia*, v. g. Cui rei etiam adstipulatur suffragatur, favet consentit, &c. Romanorum sapientissimus Cato, dum (si qua Poëta Lucano fides est) milites suos ad iter arduum his verbis ex stimulat. Serpens, sitis, ardor, arenæ, &c. *vel per hæc æquipollentia* v. g. nec ab hac opinione recedit, aberrat, abludit, &c.

Secundo figuratè v. g. *per Apostrophem*. Tenunc apello humanæ sapientiæ, virtutisque miraculum Cato. An non idem approbâsti, qui milites tuos sic, &c.

Vel per Prosopopæjã, v. g. Quòd si necdum dictis fidem habetis ; audite ipsum Catonem suffragio suo in nostram sententiam abeuntem, &c. *Vel*, Quòd si revivisceret Cato, suâ id confirmaret sententiã illudque ingeminaret, quod suis, olim militibus, &c. *Vel per Ironiam*, Quæ si falsa sunt, erravit Cato, qui &c. erravit Cicero, qui, &c.

CAPUT NONUM.

De Epilogo.

E Pilogus est brevis conclusio totius Christiæ, in eo duo præstanda : primò fit brevis repetitio dictorum. Secundò adhortatio ad virtutem, quam svasimus amplectendam, vel ad vitium, quod disvasimus fugiendum.

In repetitione non est necesse omnes partes repetere, sed eas quæ magis sunt efficaces, ut sunt Causa. Contrarium, Exemplum, Testimonium, quod potest fieri dupliciter.

Primo repetendo dicta in genere v. g. quare si ratio svader, si exemplorum autoritas, si communis sapientum opinio confirmat. Calamitates non tam esse mœroris, quam lætitiæ causas. Quid est? quòd eas tantopere horreamus? &c.

Secundo repetendo dicta in particulari, v. g. itaque cum adversitas virtutum, & honestatis mater pulcherrima sit cum nuci similis sub rigido cortice svavem occultet nucleum, cum in ea viri sortes plus exultaverint, quam inter aularum delicias Sardanapali, &c. quis amplius dubitare posset, verissimam esse Senecæ sententiam: Nihil esse tam acerbum, &c.

Nota tamen debere dicta repeti alijs verbis, & figuris, quàm superius prolata sunt.

Adhorratio fieri potest directè, vel indirectè. Directè fit cum clarè adhortamur presentes ad amplectendam virtutem propositam, v. g. Agite & si quando sinister incumbit casus, si Numinis voluntate repentina incurrat calamitas, exerceite mentis vestræ robur, & constanti tolerantia eos, quos adversa pariunt, honestissimæ lætitiæ fructus decerpite, &c.

Fit etiam nonnunquam directæ adhortatio per modum invectivæ in eos, qui contrarium faciunt, v. g. Quæ cum ita sint, quid est imbelles animi; quòd adversitatem ita exhorreatis? cur ad omnem

nem fortunæ imperiū consternamini? cur actum de animi tranquillitate, lætitiæque proclamatis, si turbo sinister felicitatem obnubilet? &c. pudeat vos ignaviæ timiditatisque vestræ. Abjicite inanes metus. Opponite constantem adversis animum, & propria discetis experientia, nihil esse tam acerbum, &c.

Indirectè autem fit quando non tam bortamur Auditores ad amplectendam virtutem, aut fugiendum vitium, quàm laudamus, quod eam jam amplexi sint, aut vitium fugerint. V. g. quare vestræ gutulor felicitati Auditores, quibus & naturæ generosam indolem, & virtus inconcussam inter adversa constantiam concessit. Video vos eadem vultûs serenitate, qua prosperos, tristes rerum eventus excipere; video vos, si mœror, si calamitas, si injuria, &c. incurrat! nullum turbati animi vestium exhibere: stare inter fortunarum ruinas erectos, immotos inter procellas invidæ, &c. felices omnium mortalium generi ad imitationem proponendi! habent, quod in vobis amulentur imbecilles animi, in metum abjecti discant ad vestræ prototypon constantiæ suarum virium robur exercere. Discant vestro eruditi Exemplo nihil esse acerbum, &c.

Nota non semper esse necessarium, ut in Epilogo utrâque pars scilicet repeditio, &c. adhortatio simul adhibeatur, sed aliquando sufficere, vel solam repeditionem, vel solam adhortationem.

*Quæres, quomodo hæc pars cum
priori connectatur?*

Resp. Primò simpliciter per sequentes particula.
Itaque, quare, quamobrem, quapropter, quocirca idcirca, proinde, &c. *Item his formulis:* sed sed jam dicendi finem facio. Ad metam decurrit oratio. Quæ cū ita se habent. Ex quibus illud nūc conficio vel contrahāus tandē orationis vela, &c.

Secundo per figuras v. g. per interrogationem:
Quis ergo amplius dubitet? *vel* dubitabitis adhuc? *Secundo per arostrophem;* ad nos nunc mea se convertit oratio Auditores; desideratis similia ex rebus adversis præsentiscere illas constanti animo excipite, *vel per optationem.*

Utinam hæc intelligerent ij, qui minima prefficalamitatem sic animo concidunt. *Vel per ironicā conclusionem.* Ite nunc imbelles animæ, dolori vestro succumbite; animum adversitatibus inferiorem ostendite; lugere sine solatio &c. Dum interim generosa pectora, cum adversis decreta regaudcant, & ex forti eorundem tollerantia pulcherrimam animi voluptatem delibent.

Lector Benevole, ut proniorem in tua commoda animum advertentes; subjungimus pro majore stili, & elocutionis ornatu figuras, quarum in Rhetorica non adeò obvia est notita, & quæ uti ad exprimendos internos nostros animi motus omnes, tam *apprehensiva* quàm *appetitiva facultatis* vel maximè sunt idoneæ, ita eosdem in alijs imprimendivim habent efficacissimam.

Sit

Sit ergo ex Emanuele thesauro inscriptio illa:
Brevi in urna conduntur cineres magni Alexandri.
 Quæ puere historica, & plana miram gratiam,
 & vitale Spiritus ex figurarum variarum colore
 participabit. v. g. Varietur primo der figuras
 pertinentes ad facultatem reprehensivam seu
 intellectualem; sub qua primo est.

Cognitio. Nunc scio, quàm magnus fuerit Alexander? ex urna metior.

Ignoratio. Magnus fuerit Alexander, nescio, sanepusilla est urna.

Ostensio. En aspice Viator, quantulum sit ille magnus.

Narratio. Magna narro Viator Exiguus hic cinis. Magnus est Alexander, sat mihi debes; abi.

Didaschia. Discite superbi: brevis hæc urna docet, quam parva sint maxima.

Affirmatio. Credite Principes. Nihil sunt magna: cum Magnus ille nihil sit.

Negatio. Nego magnum fuisse Alexandrum, vix urnam æquat.

Ironia. Magnus ille, scilicet, Jovis filius spaciatur in urceo.

Aposiopesis. Alexander hic jacet: satis dixi.

Præteritio. Non dico mendacem fuisse Alexandri magnitudinem, urnam vide.

Juramentum. Juro per istos Alexandri cineres nihil est magnum.

Testatio. Alexandri magnitudinem mentita est fama: testem do cinerem.

Animadversio. Cui nullus suffecit locus, locus sufficit.

Parentthesis. Hic est (si tamen est) Magnus Alexander.

Correctio. Hic ex Alexander Fallor: Hic non est Alexander. Imò nunc est quod verè fuerat.

Repetitio. Huc devenit ille magnus: huc inquam devenit.

Admiratio. Miraculum: tam parvus pulvis Orbem totum evertit. (gnus.

Exclamatio. O vanitas! Tantulus est ille Ma-

Exaggeratio. Quis credat: parva hæc urna Alexandria est; unico cive plena.

Extenuatio. Hui! Alexander in urna? lutum in luto.

Memoratio. Tenuitatis vestrae memores esse magni principes hic vulvis memoriam juvat.

Praesagium. Vaticinor ex hoc cinere: cras nihil erit magni Reges.

Dubitatio. Dubito, parvus ne, an Magnus fuerit Alexander, parvum gesta negat, magnum cinis,

Inquisitio. Magnum lego Alexandrum: pusillum invenio cinerem Alexandrum quero in Alexandro.

interrogatio. Quo parva devenient: si magna solventur in nihilum?

Responsio. Equis in urna? parvus. Quis parvus? Magnus Quis magnus? nihil Si magnus, cur nihil? Hæc mortis dialectica,

Interpretatio. Magnus Alexander hic jacet, hoc est; omnes magni jacebitis.

Occupatio. Magnam fuisse Macedonem putas? fal-

falleris : Pyxidulam hanc nihil intrat magnum.

Fictio. Finge orbem universum circumspicere istos cineres? dicet se de nihilo trepitasse.

Imaginatio. Quale ostentum? frigidus ebullit Magni cinis. Redivivus Herorum Phoenix genialem excutit rogam; aciemque in urna restituit, in debellatos Persas rebellaturus. Ab vana luder imagine! Vermes cinerem movent.

Expressio. Tam leve pondus est Macedo: ut naulo Charontem fraudare posse videatur.

Prosopopeia. Audi Viator, quid mortuus loquatur ex ossuario: ille ego sum Alexander; quæ Magnum effecit fama; minorem fata nullû fata.

Apostrophe. Dicite Alexandri cineres; ubi Alexander.

Ratiotinatio. Chasma fuit Alexander. Quare? quia fluxit dum fulsit. Hoc extincto cur nomen superest, quia nomen, ut acquireret, se se perdidit.

Conclusiuncula. Hic cinis est Alexandri; ergo cætera fumus.

Epiphonema. Ite jam Magni Hæroës, ac magnitudine allaborate; Herorum maximus vix cotylam implet.

Compendium. Hac in urna clauduntur Gloria, Terror, Victoria, Fortuna, fama, Brevi verbo Alexander hic clauditur.

Quæ sequuntur, ad facultatem appetitivam pertinent.

Perplexitas. Ambigo sterens an ridere debeat. Alexandri calamitas fletum, vanitas risum provocat.

Approbatio. Bene est. Mortis consilium placet, Ferarum maximam, parva in cavea conclusit.

Iterum. Jubeo te istic quiescere dire Macedo. Sola urna ingentes spiritus domat.

Admonitio. Quàm citò magna fluât, te monet hæc Clepsydra; ubi Urna Pyxis est; Alexander pulvis.

Obsequium. Cedite fatis Mortales. Fata si vinci possent hic non jaceret

Blanditia. Nunc amote Magne Macedo, sepositâ magnitudine Blandior. Coluntur magna, non amantur.

Salutatio. Salvete Magni Alexandri parvi cineres.

Apprecatio. Bene precare Alexandro Viator; ni hic quiescat, nemo quiescet.

Veneratio. Submitte valcea parvo hinc sarcophago, quicumque regnas. Magnus hic est Alexander.

Abominatio. Apagate te ad Umbras infelix Umbra, Tartarum everte post Terras.

Objurgatio. Grassator imperij, Patriæ Proditor, pestis hominum, Numinum pudor, Naturæ noxa: nunc cognatorum vermium emporium, nemini nocet, nisi uni tibi.

Irrisio. Diogenem in dolio risit Alexander, ridendus in urceo.

Execratiô. Sit tibi terra gravis, qui tam gravis terræ fuisti.

Optatio. Utinam quàm magnus es semper fuisses.

Vocatio. Adeste cives, gemina jam miracula
ostentat Babylon, urbem in turri; Alexandrum
in Urna.

Votum. Quieti Publicæ ingentem hanc Vi-
ctimam voveo, publicis spolijs saginatum.

Obsecratio. Obsecro te Viator: exiguum
mihi pulverem insperge. Terrarum Orbe devi-
cto, Terrâ indigeo.

Commendatio. Commendo tibi pusillum hunc
cinerem, anguste lapis. Ex orbe triumphato
hoc demum est meum.

Concessio. Do quod poscis a vera Tellus, Spo-
liatoris tui spoliū cape: posside, qui te possedit.

Gratiarum actio. Pares tibi gratias rependo,
Natura parens: Pulverem locasti; restituo pul-
verem: nomēque igneum pro auctione.

Recusatio. Tolle sepulchralium invidiam for-
nitarum: nullo contigua fulminibus mausolæa?
respuo illiteratæ Mempheos litterata fastigia.
non jam ille sum Magnus.

Exultatio. Hic putrescit Alexander. Gaude-
te Græci, Syri, Persæ. Tineolæ vos ulciscuntur.

Jactantia. Ille ego terrarum terror: Orientis
occasus: Orbator Orbis: tot palamas adeptus,
vix palmum impleo.

Gratulatio. Gratulor tibi Magne Alexander
Terram tandem. Quæ te caperet, Occupasti.
Orbem possides, quem nemo invidet.

Plausus. Plaudite populi: Magna peracta est fa-
bula: Alexander personam exuit, ex simideo ci-
nis.

Ejulatio. Heu rerum vices pridie Magnus postridie nullus.

Improperatio. Ingrata mors! siccine occidis, cui tantum debes? Fœnus amittis, tum sortem rapis. Quod hic perimeret, nisi periret.

Pœnitentia. Pœnitet tam Magni nominis: quod parvo cinere nequeat inscribi citra mendacium.

Spes. Sperate populi: nullum magnum malum perenuat. Alexander in cinerario jacet.

Desperatio. Actum de vobis Magni Principes: etiam Alexander evanuit.

Timor. Timete Superi: Magnum quoque Jovis filium mors protrivit.

Verecundia. Ab nimium mei me pudet tam arctè jacentis: Terrarum Victori Urna debebatur Oceanus.

Andacia. Pone metum, Viator Alexandro impune illudas licet: Huic nullo jam periculo callisthenes mortalitatem obtruderet.

Imprudencia. Nimis imprudenter, Viator ibi stas, ubi Magnus jacet.

Exscandescencia. Ardet animus irâ, vesana mors. Alexandrum perimis, nomini parcis? hoc est fata dividere.

Mina. Væ vobis, Magni Principes. Parvus hic cinis Magnis minatur.

Insultatio seu Nimesis. Habes, quod mereris qui Joviste Filium mentiebare. Incesti Olympiam absolvit hic cinis, Philipo te afferit non Jovi.

Miseratio. Tui me miseret Magne Macedo,
post

post Regiam pori; post persicum solum tam incomode jacentis.

Confessio. Fateor, falsam me mihi magnitudinem arrogasse. Auribus imposui, non oculis.

Deprecatio. Parcite Persarum manes: sat poenarum pendit hic prædo: Terrâ eget, quam rapuit.

Dedimus exemplum ipsius Authoris, ad cujus imitationem licebit deductum in Chria dictum: Nullo adversitas tanta est, ex qua magnus animus solatium capere non possit; deducere v. g. per cognitionem. Nunc mihi indubitatum est, calamitatibus animum generosum non frangi, &c.

Per Ignorationem. Ignoro malum in calamitatibus esse, quæ ad summum gloriæ culmen animosum pectus evehunt. Et sic per reliquas.

F I N I S

LABACI, Sumpt. J. G. M. Inclyt. Prov. Carn.

